

NYILATKOZAT

VÁRADY TIBOR –
MOMČILO GRUBAČ

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

Az itt közzétett szöveget külföldön menedéket talált (vagy kereső) „katonaszökevények” kéréseire írtuk. Idézőjelbe teszem a „katonaszökevény” szót, mert jelentéstartalma nem tükrözi az adott körülmények különösségét, sajátos tragikumát. Akikről szó van, nem egy tisztes kötelességnek, hanem egy esztelen vérontásnak fordítottak hátat. E polgárháború céljai (akár vélt, akár valós célokról beszélünk) egy pillanatig sem egy ország vagy egy társadalom céljai voltak, hanem egy etnikumé. A jelszavak ezt leleplezni sem próbálták; a tettek még kevésbé. Ezért – ha az értelmetlenséget és esztelenséget egyáltalán fokozni lehet – még esztelenebb és értelmetlenebb volt a részvétel azok szempontjából, akik nem tartoznak a történelmi igazságot keresni vélő etnikumhoz.

Biztosnak a külföldi menedék sem mutatkozott. Egyre több jelzés érkezik (Svédországból, Dániából és máshonnan is), hogy kiutasítják vagy kiutasítással fenyegetik azokat, akik polgárháború helyett a hontalanságot választották. E gyakorlatot elítélte – de nem akadályozta meg – az Európai Parlament. Szembeszegültek mások is. A kiutasítások jogosultságát igyekszünk cáfolni Grubač kollégámmal mi is, mutatva, magyarázva, hogy a jugoszláv jogszabályok alapján továbbra is komoly következmények fenyegetik azokat, akik megtagadták a katonai szolgálatot.

A szöveget eljuttattuk az érdekelt országok parlamentjeinek és különféle humanitárius szervezeteknek. Igyekeztünk minél pontosabban, jelzők nélkül fogalmazni. Szakmai tanúságtételt csak gyengítene a jelzők és érzelmek. A mai jugoszláv katonakötelesek tragédiáját azonban nem rejtheti a jogászszöveg sóltan tárgyilagossága.

A szöveg angolul íródott. A magyar fordítást a *Létünk*¹ olvasói számára igyekeztem készíteni, mert végeredményben róluk (rólunk) van szó.

Dr. Momčilo Grubač egyetemi tanár, korábban a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság emberi jogi és kisebbségi jogi minisztere Milan Panić kormányában és dr. Várady Tibor egyetemi tanár, korábban a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság igazságügy-minisztere Milan Panić kormányában, számos levél és felkérés nyomán a következő

NYILATKOZATOT

teszik:

1. 1991 óta, a volt Jugoszlávia számos polgára hagyta el az országot, hogy elkerülje a részvételt azokban a fegyveres konfliktusokban, melyek a polgárháború méreteit is elérték. E magatartást büntetendőnek tartotta és tartja Jugoszlávia (ma Szerbia és Crna Gora) Büntetőtörvénykönyve. Azok a jugoszláv polgárok, akik a katonakötelezettség megtagadásával hagyták el az országot, felelősségre vonhatók a jugoszláv BTK-ban körülírt több törvénysértés kapcsán. Ezek többek között „a behívó és a katonakötelezettség megtagadása” (214. szakasz); „fegyver elfogadásának és használatának megtagadása” (202. szakasz); „szökés a fegyveres erők kötelékéből” (217. szakasz) és egyéb tényállások. Vizsgálódásaink szempontjából a legfontosabb a 214. szakasz („behívó és katonakötelezettség megtagadása”), tekintve hogy a külföldön menedéket kereső jugoszláv polgárok zömét éppen e szakasz alapján fenyegeti eljárás és ítélet.

2. A 214. szakaszban körülírt cselekménynek több változata van:

a) Ha a katonaköteles (indokolt ok híján) nem tartja be egy személyes (vagy általános) behívó parancsát, pénzbüntetéssel vagy egy évig terjedő börtönnel sújtható.

b) Ha a katonaköteles nem tartja be egy személyes (vagy általános) behívó parancsát, és rejtőzködik, hogy elkerülje a katonai szolgálatot vagy hadgyakorlatot, a büntetés háromtól öt évig terjedő börtön.

c) Ha a katonaköteles elhagyja az országot, vagy külföldön marad, hogy elkerülje a katonai szolgálatot vagy hadgyakorlatot, a legkisebb büntetés egy év, a legnagyobb pedig tíz év börtön.

d) Vád alá helyezhetők és büntethetők azok a személyek is, akik felhívnak vagy rábeszélnek másokat, hogy elkövessék a 214. szakaszban körülírt valamelyik cselekményt. Ha a fenti a) pontban megjelölt tényállásról van szó, akkor a „felbujtót” fenyegető büntetés három évig terjedő börtön; ha pedig a b) és c) pontokban körülírt cselekményekről van szó, a törvényben előírt büntetés minimuma egy év, maximuma pedig tizenöt év.

3. A 214. szakaszban körülírt különböző tényállásokra vonatkozó büntetések béke idejében alkalmazandók. Azokban az időszakokban azonban, melyeket hadiállapotnak vagy közvetlen háborús veszély állapotának minősítettek,

ugyanczekhez a tényállásokhoz szigorúbb büntetések fűződnek. A közelmúltig azokat, akik „hadiállapot” vagy „közvetlen háborús veszély állapota” időszakában hagyták el az országot vagy maradtak külföldön hogy elkerüljék a katonakötelezettséget vagy hadgyakorlatot, minimum öt év börtön fenyegette, a maximális lehetséges szankció pedig a halálbüntetés volt. Az 1992-es új Jugoszláv Alkotmány (ellentétben Szerbia és Crna Gora érvényes alkotmányával) megszüntette a halálbüntetést. Vitatott maradt egy ideig, hogy vajon a Szövetségi Alkotmány ide vonatkozó rendelkezési közvetlenül alkalmazandóak-e, vagy pedig a szövetségi törvények módosítása is szükséges ahhoz, hogy – szövetségi szinten – el legyen törölve a halálbüntetés. A vita tárgytalanná vált 1993. július 16-án, amikor a Szövetségi Képviselőház módosította a jugoszláv BTK-t. E módosítások eredményeként a halálbüntetést 20 év börtön helyettesíti.²

Ezek szerint, akik „hadiállapot” vagy „közvetlen háborús veszély állapota” idején hagyták el az országot (vagy maradtak külföldön) a célból, hogy elkerüljék a katonakötelezettséget, illetve hadgyakorlatot, minimum öt év és maximum 20 év börtönbüntetéssel sújthatók.

4. Annak a joga, hogy kihirdessék a „hadiállapotot” vagy „közvetlen háborús veszély állapotát”, Jugoszlávia Elnökségét illette meg az 1974-es Szövetségi Alkotmány alapján. Jugoszlávia Elnöksége egy ízben kihirdette a „közvetlen háborús veszély állapotát”, mely 1991. október 18-tól 1992. május 22-ig tartott.³ E határozat alkotmányos volta kétségbe vonható. A döntést csonka elnökség hozta, nyolc tagból csak négy vett részt a döntéshozatalban, és e négy közül egynek (Kosovo Tartomány képviselőjének) a jogosultsága vitatható volt. Véleményünk szerint a határozat alkotmányossága erősen megkérdőjelezhető. El kell mondanunk azonban azt is, hogy nem létezik ide vonatkozó alkotmánybírói döntés, és a jugoszláv bíróságok sohasem vonták kétségbe a határozatot. Más szóval – függetlenül attól, hogy a határozat sérti-e vagy sem az Alkotmányt – az 1991. október 18-a és 1992. május 22-c közötti „közvetlen háborús veszély állapotát” szilárd tényként kezelik a jugoszláv hatóságok.

5. E szöveg célja hogy tisztázza, milyen büntetőjogi következmények fenyegetik azokat a jugoszláv állampolgárokat, akik külföldre mentek vagy külföldön maradtak azzal a céllal, hogy elkerüljék a katonai szolgálatot vagy hadgyakorlatot. Ezért valamivel részletesebben foglalkozunk majd az ide vágó jugoszláv büntetőjogi normákkal.

a) A 214. szakasz 3. bekezdésében a következő tényállást írták körül: „elhagyja az országot vagy külföldön marad a célból, hogy elkerülje a behívót, katonaidót, hadgyakorlatot, vagy egyéb katonai szolgálatot”. A 214. szakasz 4. bekezdése azokra ró büntetést, akik a 214/3-ban megfogalmazott cselekmények elkövetésére bujtatnak. A BTK 226/3 szakasza szigorúbb büntetéseket helyez kilátásba azokra vonatkozólag, akik e cselekményeket „hadiállapot” vagy „közvetlen háborús veszély állapota” idején követték el.

b) A 214/3, 214/4 és 226/3 szakaszokban körülírt cselekmények elkövetője lehet bárki, aki katonaköteles jugoszláv állampolgár. A katonakötelesség az 55. életévig terjed (ha közkatonáról vagy altisztról van szó), illetve a 60. életévig, tisztek esetében. A 214/4 és 226/3 szakaszokban körülírt cselekmények elkövetője lehet bárki, korhatár nélkül – lehet békemozgalom résztvevője, lehet barát, közeli rokon.

c) A behívó személyes kézbesítése nem nélkülözhetetlen feltétele a megtagadás büntetethezességének. Büntetőjogi felelősség fennállhat akkor is, ha egyéb bizonyítékok mutatják, hogy a katonaköteles személy tudatában volt annak, hogy személyes behívót intéztek hozzá, vagy hogy vonatkozott rá általános felhívás.

d) A jugoszláv krízis kezdete óta a behívókat többször megismételték. Ez azt is jelenti, hogy ha valaki a „közvetlen háborús veszély állapota” előtt ment külföldre (vagy hosszabbította meg külföldi tartózkodását), mégsem kerüli el teljesen a 226/3-as szakasz szigorát, ha későbbi, a kritikus időszakban küldött megismételt behívók rá is vonatkoztak.

e) Ahhoz, hogy „az ország elhagyása vagy külföldön maradás” bűncselekménynek minősüljön, bizonyítani kell azt is, hogy az illető személy ezt a katonakötelettség elkerülésének szándékával tette. E szándék fennállása nemigen vitatható, ha a katonaköteles a behívó kézbesítése után hagyja el az országot; de kikövetkeztethető a szándék egyéb körülményekből is. Szándékra utal például, ha az érintett személy tömeges mozgósítások idején vagy a „közvetlen háborús veszély” kihirdetésekor hagyja el az országot. Elképzelhetők más bizonyítékok is.

f) Amikor a vád a BTK 214-es és 226-os szakaszaira épül, katonai bíróságok illetékesek. E bíróságok az általános jugoszláv büntetőeljárás szabályokat alkalmazzák, néhány kisebb módosítással, melyet a Katonai Bíróságokról szóló törvény tartalmaz.

g) A 214/3, 214/4 és 226/3 szakaszokban foglalt cselekmények tekintetében eljárást 10 éven belül lehet indítani, ha a cselekményt béke idején követik el. 25 év azonban az elévülési határidő, ha a cselekmény „közvetlen háborús veszély” időszakában történik. Az elévülés az elkövetés napjától számítható.

Nem folyik az elévülési határidő, amíg a körülmények lehetetlenné teszik eljárás folytatását. (Ennek egyik tipikus esete, ha a katonaköteles személy külföldön van – tehát a jugoszláv állami szervek hatáskörén kívül.)

Létezik abszolút elévülési határidő is, mely független a körülményektől (függetlenül attól, hogy a vádlott elérhető-e), és mely a rendes elévülési határidő kétszerese. Ez az abszolút elévülési határidő tehát 20 év, ha a cselekményt békeidőben követték el, illetve 50 év, ha „közvetlen háborús veszély” állapotának idején történik a katonai szolgálat megtagadása.

6. Nincsenek pontos és teljes adatok arra vonatkozóan, hogy hány személy ellen indult eddig büntetőeljárás, és hányat ítétek el a BTK 214-es és 226-os szakaszai alapján. Amikor Milan Panić miniszterelnök kormánya Amnesztia-

törvényt terjesztett elő, a katonai hatóságok közzétettek néhány adatot, melyeket említ is a Törvénytervezet indoklása.

Ezek szerint az adatok szerint, 1991. január 1-je és 1992. július 1-je között 3748 személy ellen indult büntetőeljárás a katonakötelezettség megtagadásával kapcsolatos bűncselekmények miatt. Ebben az időszakban további 5497 személy ellen is kezdeményeztek büntetőeljárást, de azt nem indították meg 1992. július 1-jéig.

Ezek a hiányos adatokon túlmenően csak feltételezéseket lehet megkockáztatni. Megítélésünk szerint azoknak a száma, akik ellen büntetőeljárás indult, 15 000 és 20 000 közé tehető.

Nincsenek pontos adatok arra vonatkozóan sem, hogy hogyan oszlanak meg a 214. szakasz egyes bekezdései alapján emelt vádak. Értesítéseink szerint a vád és az ítéletek az eddigi esetekben leginkább a 214. szakasz „enyhébb” kitételeire támaszkodtak (tehát az 1. és 2. bekezdésre); kevésbé mutat adat a 214/3 szakaszra, mely azokra vonatkozik, akik elhagyták az országot, hogy elkerüljék a katonai szolgálatot.

7. 1992 júliusában a JSZK Igazságügy-minisztériuma (melynek élén akkor e szöveg egyik szerzője, Várady professzor állt) amnesztiatörvényt terjesztett elő, mely vonatkozott valamennyi polgárra, akik – ilyen vagy olyan módon – elkerülték a részvételt a volt Jugoszlávia területén dúló katonai konfliktusokban, illetve megtagadták a katonai szolgálatot. A tervezet mentesítette volna minden felelősség alól azokat, akik ellen még nem indult eljárás, azokat, akik ellen eljárás indult, és azokat is, akiket már elítéltek.

A tervezetet – erkölcsi okok mellett – gyakorlati megfontolások is vezérelték. Egyszerűen lehetetlen szabályszerű eljárást folytatni olyan jogszabályok kapcsán, melyek ellen több százezren vétének.

Az Igazságügy-minisztérium tervezetét a Szövetségi Kormány elfogadta és továbbította azt a Szövetségi Képviselőházhoz még 1992. július végén. A tervezetről mindeddig nem született döntés, és kicsi a valószínűsége, hogy a közeljövőben elfogadásra vagy akár megvitatásra kerüljön.

8. Következtetésünk az, hogy azok, akik külföldön találtak menedéket, hogy elkerüljék a fegyveres konfliktusokban való részvételt, továbbra is komoly veszélyben vannak. A lehetséges legnagyobb büntetés 10 év börtön (illetve 20 év börtön), ha a cselekményt „közvetlen háborús veszély állapota” alatt követték el vagy ismételték meg.

Igaz persze, hogy valamennyi elkövetőt nem lehet bíróság elé állítani. Senki sem tudja azonban megmondani, ki ellen indul és ki ellen nem indul majd eljárás. A vádlottak kiválasztásában a legkülönbözőbb megfontolások játszhatnak szerepet – és sok minden függhet a véletlentől is. Több ezer ember ellen indult eddig eljárás, valószínűleg újabb ezrek is következnek még. Világos, hogy senki sem lesz biztonságban, amíg el nem fogadják a betervezett amnesztiatörvényt, és amíg a helyzet nem rendeződik.

Mi – dr. Momčilo Grubač és dr. Várady Tibor – legjobb tudásunk szerint és teljes erkölcsi és szakmai felelősséggel írtuk ezt a szöveget. Célunk az volt, hogy segítsünk tisztázni azon jugoszláv polgárok helyzetét, akik elhagyták az országot, hogy ne kelljen részt venniük egy polgárháborúban. Igyekeztünk pontosan leírni e magatartás következményeit az érvényes jugoszláv jog alapján, hogy megkönnyítsük a méltányos és igazságos elbírálást azokban az országokban, ahol e jugoszláv polgárok menedéket találtak.

Újvidék, 1993. november 18-án

JEGYZETEK

¹ Várady Tibor a közlés jogát átengedte a Hídnak is.

² Mindez nem jelenti azt, hogy Jugoszláviában megszűnt volna a halálbüntetés. A Szövetségi Alkotmány csak azon bűncselekmények tekintetében követeli a halálbüntetés eltörlését, melyeket szövetségi törvény ír körül. A köztársaságok törvényhozása továbbra is előírhat (és elő is ír) halálbüntetést. Ennek azonban nincsen fontossága a jelen elemzés szempontjából, mert a katonakötelezettséggel kapcsolatos tényállások a szövetségi törvényhozás hatáskörében vannak.

³ Lásd a JSZSZK Hivatalos Lapját, 1991/75 és 1992/6-os számok.